

10. Переведенцев В.И. Методы изучения миграции населения. - М., 1975
11. Прибыткова И.М. Трудовая миграция населения Украины в условиях трансформации экономических и общественных отношений // Трудовая миграция в СНГ: социальные и экономические эффекты. Отв.ред.Ж.А.Зайончковская. - М.,2003 – С.25-68.
12. Ручка А. Орієнтири концептуалізації ідентичності // Соціокультурні ідентичності та практики / Під ред.. А Ручки. – К.:Інститут соціології НАН України, 2002. – 315 с. - 10-98
13. Рыбаковский Л. Л. Миграция населения : прогнозы, факторы, политика / Л. Л. Рыбаковский; Отв. ред. Т. И. Заславская; АН СССР, Ин-т социол. исслед. – М. : Наука, 1987. – 199 с.
14. Субботин А.Л. Классификация/ А.Л.Субботин – М.:ИФ РАН, 2001. – 102 с.
15. Хомра А.У. Миграция населения: Определители, типология, направления развития// Демографические проблемы социалистического общества: Сб. ст.. /АН СССР;Науч.совет "Проблемы демографии и трудовых ресурсов";Отв.ред. В.С. Тешенко – М.:Наука,1991. – С.65-74
16. Шульга Н.А. Великое переселение: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. - К.:Институт социологии НАН Украины, 2002. – 700 с.
17. Юдина Т.Н. О социологическом анализе миграционных процессов // Социологические исследования. - 2002. - N 10. - С.102-109.

УДК 316 .25

**Супруненко О.С.**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка факультет соціології, співр.

## **КОНСТРУКТ СОЦІАЛЬНОГО СМISЛУ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ**

*В соціологічному знанні визріває новий напрям, який на сьогодні важко визначити чи охарактеризувати однозначно, - це смисловий аналіз. В даному напрямі значною мірою акумульована уся гносеологічна проблемність, закладена в соціальних науках. У перспективі, з одного боку, - смисловий аналіз здатен поєднати кілька соціальних дисциплін єдиною методологією вивчення смислової реальності, з іншого, - яскравіше виділити соціологічну науку з-поміж інших, як ту, що здатна найточніше рефлексувати зміни соціальної реальності.*

**Ключові слова:** *смислова рефлексія, соціальні смисли, смислова реальність, наукове та соціальне знання.*

*В социологическом знании вызревает новое направление, которое на сегодня сложно определить или охарактеризовать однозначно, - это смысловой анализ. В данном направлении значительным образом аккумулярована вся гносеологическая проблемность, заложенная в социальных науках. В перспективе, с одной стороны, - смысловой анализ способен объединить несколько социальных дисциплин единой методологией изучения социальной реальности, с другой, - ярче выделит социологическую науку среди других, как такую, которая способна наиболее точно рефлексировать изменения социальной реальности.*

**Ключевые слова:** *смысловая рефлексия, социальные смысмы, смысловая реальность, научное и социальное знание.*

*The innovative branch of semantic analysis can be defined in sociological knowledge of nowadays, and it's hard to be characterized in a single meaning. The whole gnoseological discrepancy of social sciences has been accumulated in this branch. In perspective, on the one hand, semantic analysis is able to unite several social disciplines with common social realty study methodology, on the other – it is able to distinguish sociology among other sciences as that can reflect the social realty changes the most exactly.*

**Keywords:** *semantic reflection, social meanings, semantic reality, scientific and social knowledge.*

**Актуальність.** Мінлива реальність, плинна онтологічна даність дають підстави для перегляду відношень об'єкта та суб'єкта гуманітарних наук. Нові принципи організації знання і технологічні прийоми роботи з інформацією ставлять питання епістемологічного характеру – про роль суспільства і суспільних реалій у виникненні та розвитку наук, про міждисциплінарні методології пізнання, тощо. Серед таких питань особливе місце займає проблематика смислу в локальних та суспільних, поверхових та глибинних контекстах. Смысловий ракурс бачення світу останнім часом все більше актуалізується в наукових колах соціогуманітарного спрямування, формуючи таким чином вектор оформлення своєрідного «смыслового» підходу міждисциплінарного значення. Але перше, що поєднує та водночас роз'єднує науковців, - це загадковість даного номену: про смисли сказано багато, але мало що відомо; існує ціла низка дефініцій «смыслу», проте важко погодитись або заперечити будь-яку з них. Отже, сам конструкт «смыслу» залишається *terra incognita* і потребує операціоналізації в межах окремої дисципліни, з огляду на міждисциплінарність смыслового дискурсу.

Наша **мета** - окреслити соціологічну перспективу смыслового аналізу через інтерпретацію сучасних поглядів на конструкт *смыслу*.

Що ж являє собою «смысл»? Якою є смыслова реальність? І як можна їх описати в категоріях науки? «Між свідомістю та реальністю найсправді пролягає прірва смыслу» [1, с.10-11], - запевняє нас Е.Гусерль. Тобто, смыслова реальність і є тією ланкою, яка організує буття людей, оскільки реальність інтеріоризується до свідомості через ціннісний, значимісний, смысловий контексти. А сама по собі свідомість не може виконувати адаптивні, організаційні функції для людини в соціумі, якщо втрачений зв'язок із ціннісно-смысловою сферою даного соціального простору.

Смыслова реальність має ознаки інтерсуб'єктивності, оскільки творена суб'єктами у процесі психічно-інтелектуальної взаємодії між собою та з елементами об'єктивної реальності, і виражена назовні у вигляді різного роду паттернів культури, що об'єктивуються. Саме поняття «смысл» ще із часів давньогрецької античності знаходиться у фокусі філософського, логічного та лінгвістичного дослідження [2, с. 116]. Але найбільше *смысл* як ідея, основна мета або ознака людського буття, що виражає його значимість, чи означає людську присутність у світі, стає предметом художньо-мистецького, побутового дискурсу, і тим самим задає тон всім іншим видам його інтерпретацій. Тому однією із задач науки вбачаємо в тому, щоб визначити *гносеологічний статус* даного конструкту, і тим самим відокремити його раціональні атрибути від ілюзорних, містичних, сакральних (які функціонують у міцному взаємозв'язку з емоційною та чуттєвою сферами). Однак, разом з тим ми можемо потрапити у редукціоністську пастку, коли основні переваги поняття, - його універсальність і широка контекстуальність, - можуть обернутися перепорою для оперування ним в межах певного знання, а їх повне відсікання постане приводом для сумніву в належній функціональності поняття. Задля вирішення даного протиріччя, - збереження основних ознак поняття та його функціональності, і водночас скорочення контекстуальності, ми пропонуємо розглядати категорію «смысл» із предикатом «соціальний». «Соціальний смысл» дає нам гарантію того, що ми розглядатимемо образ «смыслу» (філософського, художнього,

побутового, особистісного і т.п.) з позиції насамперед його соціального походження, прояву, соціальної функціональності. Таким чином, «соціальний смисл» розкривається через вивчення його носіїв та їх соціальних параметрів, - статусів, ролей, цінностей, інтересів, ситуації його творення, актуалізації і т.і. *Смислоутворення, або смислопродукування*, на нашу думку, - це спосіб інтелектуального прояснення змісту, сутності, функцій, значимості об'єктів природи та суспільства з позицій потреб та інтересів людини на основі суспільної практики та системи знань. Таким чином, цей процес можна вивчати з різноманітних ракурсів та методологій, опозиційних методологічних стратегій мікро- та макросоціології, у статиці та динаміці і т.і.. І тому наявні про смислову реальність знання у соціології дуже різні та суперечливі, насамперед, з термінологічної та предметної точок зору. Тому саме поняття «смислу» ще набуває концептуалізації, і нами позначається як «конструкт», - тобто, неусталений, не до кінця визначений інструмент наукового пізнання, який сам постає предметом вивчення. Звернемо увагу на різні способи тлумачення «смислу».

По-перше, «смисл» розуміється, як віднесення знаку, явища, події до людини або вищої істоти [2, с. 116]. «Смисл чогось» нам може передати тільки розум, а отже, в широкому розумінні, смисл – це саме по собі тлумачення, інтерпретація символів, подій, тощо. В цьому плані смисл завжди був і лишається безкінечно суб'єктивним. І кожен новий пошук смислу або його пояснення – це додавання суб'єктивності до наявного розуміння. Об'єктивний смисл, або точку «позазнаходження», за Декартом, може мати лише Бог [3, с.5]. Але, оскільки існує об'єктивна соціальна реальність, - остільки, на нашу думку, мають право на існування об'єктивні соціальні смисли, втілені в різноманітних культурних формах (кодах). «Якщо смисли набувають деякої сталості, готові до повторення за першої ж рефлексивної спроби, вкорінюються у вигляді культурних артефактів та об'єктивацій, відтворюваних кожен раз інтерпретаційних схемах, як правило, їм приписують атрибут «об'єктивності» [4].

У вузькому розумінні, *смисл* – це спосіб передати щось у мові, зрозуміти мовні вирази.

В цілому, сперечання про об'єктивність та суб'єктивність смислу тривають. Ця суперечність закладена в культурних порядках і самої соціології: «буттєвість – рефлексивність», «нормативність – спонтанність», «система панування – внутрішній досвід», «культурні структури – смисли». Зберігається напруга між мовами досліджень інституціональної культури, легітимованих смислів та смислів як суб'єктивних коррелятивів, інкорпорованих у дію. Цю напругу намагаються долати за рахунок методологій «змішаного» типу або прагматичних дій [4].

Найбільш суттєва ознака «смислу», - це те, що він не тільки не піддається безпосередньому спогляданню, і потребує проникнення у приховану сутність слів, речей та відносин [2, с. 116], а й те, що він навіть не завжди усвідомлюється своїми носіями та/або суб'єктами творення. Однак смисли супроводжують будь-яку соціальну взаємодію, смислова складова присутня в усьому соціальному взагалі. Таким чином, зв'язок розуму, свідомості та потенціалу розкриття смислових сутностей стає очевидним, успішність

засвоєння, розуміння, продукування, легітимації, інтерпретації соціальних смислів багато в чому залежать від вихідних даних соціального актора. «Осмисленість світу є прямо пропорційною глибині індивідуального та соціального засвоєння культури та здатності до творчості» [2, с. 116]. Так, соціальні дії (інтерпретації) в межах смислової реальності пов'язані з вільними, творчими актами індивідуальної, колективної свідомості суб'єктів, а отже, утворюють нескінченне багатство різноманітних смислів, які згодом можуть набути іншого матеріального, духовного втілення.

Загалом, процеси отримання, засвоєння, перетворення, збереження, передачі і т.і. смислів схожі на процеси отримання *інформації* та перетворення її на *знання*, на соціальний ресурс тощо. Але ж такі смислові дії стають соціально значущими діями тоді, коли смисли, задіяні в них, будуть висловлені / проговорені (екстеріоризовані) / втілені в щось. Тут можна говорити про *комунікативні властивості* соціальних смислів. Виражений на словах або в дії смисл набуває *легітимації* (отримує право на існування) або ж ставить під сумнів інший смисл. Таким чином постулюються чи заперечуються цінності, значимості, реінтерпретуються певні значення, відбувається оновлення смислових просторів того чи іншого масштабу, змінюється *соціальний порядок*.

Феномен смислу, на думку нашої відомої співвітчизниці Н.Костенко, стабільно присутній в соціології в двох важливих перспективах: культури та дії. В першому випадку його зазвичай співвідносять із цінностями, значеннями, символами, культурними об'єктивами, із великими соціальними системами, - такими як мистецтво, наука, релігія, міфологія. В другому – його вбачають у значимостях каузальних та телеологічних схем поведінки у вигляді цілей, інтересів, орієнтацій та преференцій, очікувань та мотивацій діючих та взаємодіючих суб'єктів [4].

Р.Лотце визначає смисл (Sinn) як мисленнєву спрямованість, або «шлях досягнення певної цінності». У німецькій мові етимологія слова «смисл» ведеться від «їхати, прагнути». [2, с. 117]. (Окремою проблемою визначення конструкту «смисл» є лінгвістична розрізненість понять у різних мовах). В цьому сенсі «смисл» може бути, в різних мовних системах, і поштовхом, і метою, і шляхом, і результатом мисленнєвої діяльності. Протиріччя в питаннях походження і ролі смислу задають цілий вектор філософських міркувань, - від Платона до Дж.Берклі, Д.Юма, Г.Фреге та ін.

Дилемма смислу як предмету емпіричної психології або логіки постала ключовою для сперечань про «елімінацію психологізму» та «емпіричну обґрунтованість науки», що розгорнулися на початку ХХ ст. в різних напрямках європейської епістемологічної думки. Тут належало пройти шлях від *субстанціалістської* до *функціоналістської* інтерпретації смислу. Субстанціалістська традиція стверджувала, що «смисл – це те, що може бути локалізоване, знайдене, проаналізоване та зрозуміле з тим чи іншим ступенем успішності». Прибічники функціоналістської інтерпретації вважають, що «не існує ніякого смислу ані в мові, ані в мозку, ані в суспільстві чи природі, якщо він не вноситься туди людиною. Знайдене та зрозуміле може бути лише те, що зроблене або продумане людиною». [2, с. 119-123]. Проблема інтерсуб'єктивності смислу виявляється важковирішуваною для обох конкуруючих концепцій.

У соціології широко використовуваний словник Парсонса передбачає, що культурна система, виробляючи соціалізуючу роботу, транслює індивідові деяку загальну культурну, ціннісно-смыслову модель, що містить критерії цілей та інструментів дії, нормативний зразок, який індивідом та його групою інтерналізується, а у випадку ухилення призводить до застосування санкцій. Тобто володіє доволі «реальною силою». Така культурна модель може не співпадати зі змістом соціальних інтеракцій, інспірованих не стільки смисловими зразками, скільки дефіцитами різного роду соціальних ресурсів, а також – особистісними особливостями. Осмислена дія, таким чином, має і культурну, і соціальну, і психологічну референції, встановлювані на відокремлених аналітичних рівнях [4].

Відносно способу оперування смислом розрізняються два типи герменевтичного методу: *розгортання* смислу та *редукція* смислу. Прибічники *першого* – Х-Г.Гадамер, який спирається на Хайдегера, Е. Гусерля, Дільтея та Шлейєрмахера, вважають, що *смысл* виражає складні структури, які можуть бути віднесені до деяких початкових переживань. *Розуміння* – це зворотне переведення смислової структури у «духовну життєвість її джерела».

*Другий* представлений літературознавцями, правознавцями, психологами, етнографами, які виходять із семіотичної, лінгвістико-аналітичної традиції [2, с. 122].

Цікавим, і одним з найбільш розповсюджених ракурсів смислових перспектив постала феноменологічна традиція. За Гусерлем, *смысл*, або *ноема*, характеризується ідеальністю та об'єктивністю, що відрізняє його від конкретної ментальної події, тобто акту означення або осмислення, з одного боку, та від трансцендентального способу смислоозначення, або *ноезісу*, - з іншого. Гусерлівська традиція інтерпретує смислоутворення та смислове означення як *самореалізацію екзистенції* [2, с. 121-123].

Загалом, можна допустити два типи множинності, в межах яких *смысли* конституюються, відтворюються та транслюються в часі та в суміжні зони. Перша - це *множинність легітимних порядків*, санкціонованих культурою. Культурні порядки частково узгоджуються між собою, але також конфліктують і конкурують за першість, за лояльність соціальних акторів і культурних агентів. У своєму різноманітті вони розгортають «ринку *смыслів*», що має каталог смислових, інтерпретаційних алгоритмів соціальної дії, про які можна знати або які можна вибірково засвоїти. Оскільки засоби культурної легітимації помітно спрощуються, значно прискорюються її темпи, оскільки медіа невимушено комунікують та легітимізують все, що завгодно, такі акти та дії вмикаються найрізноманітнішими соціокультурними, соціобіотехнічними та суб'єктивними механізмами, в тому числі й емерджентної властивості. Втілені в культурних продуктах, легітимні культурні порядки пропонують особливі стилі сприймання світу, правила його рефлексії та оцінки, окреслюють межі загального семантичного поля [4].

Друга – це *множинність індивідів* з їх розсіяними ідентичностями, їх намірами, бажаннями, когнітивними та афективними проявами, кожне з яких захоплює та продукує переживання, яке потім потрапляє до орбіти осмислення. За А.Шюцем, співвіднесення переживання з досвідом може відбуватися в усіх варіаціях від понятійно-логічного формулювання у

предметностях судження до простого схоплення у Зараз і Так митях, воно може охоплювати усі види активності розуму, душі та волі, воно може відбуватися шляхом вільного блукання по надзвичайно складних заданих смислових контекстах, шляхом стрімкого руху або покроковим відтворенням конституюючих проблематичне переживання актів (...). У рефлексії з приводу власних переживань такі схеми досвіду використовуються як схеми інтерпретації, але те, як саме обираються з них релевантні і, тим більше, як витлумачуються унікальні переживання, з якими досвід не мав справи, лишається інтригуючим питанням [4]. Ці різні, часом протилежні, ідеї та концепції бачення смислової сфери можна продовжувати наводити ще довго. Загалом відмічається постійний всебічний інтерес до конструкту смислу як такого, що дає свої наслідки як конструктивного, так і деструктивного характеру:

1. поняття смислу універсалізується і розширює сферу застосування, маючи багатий матеріал і традицію використання,

2. проявляючи властивості міжпарадигмальності й міждисциплінарності, смисловий аналіз позбавляється чіткої наукової вираженості, бо не знаходить концептуальної визначеності в жодній з них, і в певних контекстах зрощується з описом комплексів повсякденних практик та метафоричних прикладів,

3. проходячи наріжним каменем скрізь усю еволюцію людського (наукового) мислення, соціальний смисл виявляє всі його тенденції, особливості, також – сприяє, як бачимо, діалектичним сплескам, надаючи можливість амбівалентних ракурсів на той самий предмет,

4. «смисл» і досі лишається парадоксальним, новим та непізнаним, хоча і надактуальним.

Смислові перспективи стають ядром таких наукових напрямків, як соціальна епістемологія, соціальна феноменологія, соціально-філософські концепції, що активно розробляються нашими російськими колегами І.Т.Касавіним, Н.М.Смирновою, Л.Є.Бляхером та ін. Які ж можна намітити соціологічні лінії смислового аналізу?

Н.Костенко пропонує розглядати три основні перспективи смислових порядків: *предметно-просторову*, *часову* та *соціальну*. Ці перспективи тісно переплітаються, переходять одна в іншу, і дуже часто ми маємо справу з комбінацією та рекомбінацією певних смислових структур. Перша – це «переживання, моменти життя, власні та чужі, тематика смислової комунікації». Друга передбачає те, що осмисленню піддається вже те, що відбулося, відійшло до досвіду. Соціальна перспектива характерна тим, що налаштована на дії та інтерсуб'єктивний світ, спільний для індивідів. Репродукція смислу відбувається у переживанні, а репродукція системи – в дії (за Н.Луманом). М.Вебера ж цікавило друге, співвіднесення зі смислом для нього – насамперед типологізація дії [4]. При цьому саме *розуміння* для М.Вебера – не досвід індивідуальної свідомості, а універсальна методологія соціальних наук. Зрозуміле потребує наступної верифікації за допомогою емпіричних методів [3, с.47].

Розуміння, тлумачення та сприймання соціальних дій та соціальних смислів, а також символічних дій, в яких глибоко вкорінені певні (загально-культурні) смисли, - це окремий аспект дослідження. Тут спостерігається так

само повна протилежність поглядів: від уявлення про те, що індивід розпізнає певні «культурні» або «екзистенційні» коди відповідно до того, якими вони закладені та зберігаються в соціальній пам'яті або свідомості (Дьяченко Г.В.) [5], - до думки про те, що «сприймання смислу – це завжди творчість, осмислення світу по-своєму» (І.Т.Касавін) [2, с. 126]. Також часто можна зустріти «усереднену» думку про те, що «люди розуміють лише тривіальний пласт значень, достатній для стандартних ситуацій поведінки та спілкування, де люди діють та мислять як автомати, граючи соціальні ролі, а не реалізуючи свій творчий початок» [2, с. 126]. Або: «комунікація, де шліфується інтерсуб'єктивність, зобов'язує підвищити стандарти взаєморозуміння, для чого використовуються смислові спрощення та схематизми, зведення до загальнозрозумілого, здоровому глузду, відомим символам..., тобто відтворюються особливі режими сигніфікації осмислювання предметного світу, простору та часу спільного існування»; «механізми символічної генералізації діють в усіх перспективах смислової рефлексії» [4].

Таким чином, хоча різноманіття соціальних смислів насичує та збагачує людське життя, відтворюючи соціальні переживання та соціальну систему в цілому, - у повсякденних взаємодіях найчастіше люди послуговуються всіма доступними засобами спрощення, символізації та схематизації власних дій, а отже – виробляють *ситуативні* смисли на основі «гібридизації» *універсально-культурних* та *особистісних*, для ліпшого розуміння одне одного. І лише на рівні встановлення тісних зв'язків насичують взаємодію переважно особистісними смислами, із можливістю їх більш творчого сприйняття та осмислення.

**Висновки.** Соціологічна перспектива смислового аналізу нам уявляється безперечно значною та різноспрямованою. Жодна з методологічних традицій не в змозі присвоїти собі даний напрям, і діяти дослідникам відокремлено, приймаючи ту чи іншу парадигму, на даному етапі нам вважається неефективним. Необхідна глибинна систематизація наявних в соціогуманітарному знанні нарбок стосовно смислових параметрів соціальної взаємодії, смислової значимісної реальності, самого конструкту соціального смислу. Активний дискурс із цього приводу розгортається перед нашими очима поміж сучасними науковцями, і задача теоретичної соціології – вчасно засвоювати та рефлексувати нові віяння в даному напрямку. Адже відомо, що задля введення нових принципів вивчення предмету науки необхідні високий ступінь усвідомлення потреби в них та міцна воля першопрохідців, але також – актуалізація наукового дискурсу навколо новітньої проблематики. Конструкт соціального смислу та дослідження смислової реальності загалом вже відповідають цим вимогам: наявне соціологічне знання, постулюються нові принципи (гносеологічні засади) вивчення смислових взаємодій (доброби співвітчизників Н.Костенко, В.Тарасенка, Ю.Романенка, В.Бурлачука та ін. [див. 6-7]), поступово організується науковий дискурс із залученням все нових учасників. На нашу думку, це – вагомий аргумент на користь перспективності даного напрямку саме в соціологічному ракурсі.

## Література

1. Гуссерль, Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии [Текст] / Э.Гуссерль. - М., 1994. 506 с.

2. Социальная эпистемология: идеи, методы, программы [Текст] / под ред. И.Т.Касавина. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2010. – 712 с.
3. Смирнова Н.М. Социальная феноменология в изучении современного общества [Текст] / Н.М.Смирнова. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2009. – 400 с.
4. Костенко Н. Знание о смыслах: методология глубины и поверхности [Текст] / Н.Костенко // Социология: теория, методы, маркетинг. – К.: Ин-т социологии НАН Украины. – 2011. - №4. – С.3-31.
5. Дьяченко Г.В. Универсальный экзистенциально-смысловой код как условие понимания [Текст] / Г. В. Дьяченко // Понимание в коммуникации – 2007. Язык. Человек. Концепция. Текст : материалы Междунар. науч. конф. (Москва, 28 февраля – 1 марта). — М. : НИВЦ МГУ, 2007. — С. 31 – 34.
6. Супруненко О.С. Джерела і рівні смислоутворення: дескриптивний аналіз [Текст] / О.С. Супруненко // Наукові студії Львівського соціологічного форуму «Багатовимірні простори сучасних соціальних змін»: Зб.наук.праць. – Львів: видавн.центр Льв.нац.ун-ту ім.І.Франка, 2008. – С.288-294.
7. Супруненко О.С. Смысловая рефлексия в междисциплинарном контексте: постановка питання [Текст] / О.С. Супруненко // Соціальні виміри суспільства: зб.наук праць. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2011. – вип.3 (14). – С.134-146.

УДК 316.7

**Чернова К.О., Савчук О.В., Нахабич М.А.**

---

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, д. соц.н., с.н.с.; к.психол.н., м.н.с.; пров.інж.

---

## **ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

*В статті проаналізовані основні чинники трансформації ціннісних орієнтацій населення України, оскільки інтерес до дослідження цінностей зростає саме в перехідні періоди розвитку суспільства. Основна увага приділена ціннісним аспектам розвитку вищої освіти.*

**Ключові слова:** трансформаційні процеси, ціннісні орієнтації, вища освіта.

*В статье проанализированы основные факторы трансформации ценностных ориентаций населения Украины, поскольку интерес к исследованию ценностей возрастает именно в переходные периоды развития общества. Основное внимание уделено ценностным аспектам развития высшего образования.*

**Ключевые слова:** трансформационные процессы, ценностные ориентации, высшее образование.

*The paper is devoted to the analysis of the main factors impacting transformation of Ukrainian population values, because interest to the study of values is increasing during transient periods of development. The main attention is paid to value aspects of higher education.*

**Keywords:** transformation processes, values, higher education.

**Актуальність.** Аналіз трансформаційних процесів в Україні сьогодні є одним із найбільш актуальних напрямів сучасних соціальних досліджень в зв'язку із включенням суспільства у євроінтеграційні процеси. Адже саме завдяки вивченню дії соціальних механізмів трансформації можливе наукове обґрунтування щодо напрямів подальших трансформаційних процесів в Україні. Цілком очевидно, що вихід на траєкторію сталого розвитку суспільства передусім пов'язаний з усуненням трансформаційних протиріч, зумовлених становленням нових ринкових інститутів та інерційністю поведінки суб'єктів соціальних відносин, які перебувають під впливом набутих соціальних практик,